

ISSN: 2181-9416

4-SON, 2026

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
eLIBRARY.RU

YURIST AXBOROTNOMASI

4-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

HOMEPI 4

LAWYER HERALD

ISSUE 4

ESHTURDIYEVA Farangiz Baxodir qizi

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi

Qonunchilik va huquqiy siyosat instituti

yetakchi ilmiy xodimi, doktorant (PhD)

E-mail: farangizbahodirovna@gmail.com

QONUNCHILIK SIFATINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI: DALILLARGA ASOSLANGANLIK, IJRO ETILUVCHANLIK VA STRATEGIK MUVOFIQLIK

For citation (iqtibos keltirish uchun, для цитирования): ESHTURDIYEVA F.B. Qonunchilik sifatini oshirishning zamonaviy yondashuvlari: dalillarga asoslanganlik, ijro etiluvchanlik va strategik muvofiqlik // Yurist axborotnomasi – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2026) B. 18-27.

4 (2026) DOI <https://doi.org/10.34920/2181-9416/2026/4-002>

ANNOTATSIYA

Maqolada qonunchilik sifati normativ matnning yuridik-texnik mukammalligi bilan cheklanmaydigan, balki normativ qarorning dalillarga asoslanganligi, real ijro etilish imkoniyati va davlatning strategik maqsadlari bilan muvofiqligini birlashtiruvchi integral kategoriya sifatida ko'rib chiqildi. Maqolaning maqsadi qonunchilik sifatini ta'minlashga oid zamonaviy nazariy va institutsional yondashuvlarni tizimlashtirish hamda O'zbekiston uchun "strategiya – norma – ijro – natija" sikliga asoslangan amaliy modelni ishlab chiqishdan iborat. Formal-yuridik, tizimli-tuzilmaviy, qiyosiy-huquqiy, funksional va huquqiy modellashtirish usullari qo'llanildi. Aniqlanishicha, dalillarga asoslanganlik muammoni to'g'ri tashxislash, muqobil yechimlarni solishtirish va ta'sirni mutanosib baholashni; ijro etiluvchanlik vakolat, resurs, protsedura, raqamli infratuzilma va nazorat mexanizmlarining normada oldindan loyihalanishini; strategik muvofiqlik esa normativ vosita bilan strategik maqsad, indikator va budjet o'rtasida tekshiriladigan bog'lanish yaratilishini talab qiladi. Natijada muammo pasporti, muqobillar matritsasi, olti komponentli ijro etiluvchanlik testi, strategik filtr, normativ-huquqiy loyiha bo'yicha yagona tahliliy hujjatlar majmui (yagona reguliyator dosye) hamda ex ante, ex durante va ex post baholashdan iborat model taklif etildi. Ilmiy yangilik Yevropa komissiyasining Better Regulation tizimi va YXHT hujjatlaridagi umumiy metodologik talablarni takrorlashda emas, balki ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirib, muammo pasportining majburiy rekvizitlari, olti komponentli ijro etiluvchanlik testi va memorandum, ikki darajali strategik filtr hamda yagona elektron reguliyator dosyeni o'zaro bog'langan model sifatida ishlab chiqilganida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: qonunchilik sifati, dalillarga asoslangan huquq ijodkorligi, ijro etiluvchanlik, strategik muvofiqlik, tartibga solish ta'sirini baholash, strategik filtr, professional qonun loyihalash, reguliyator dosye, ex post baholash, raqamli tayyorlik.

ЭШТУРДИЕВА Фарангиз

Ведущий научный сотрудник Института
законодательства и правовой политики при
Президенте Республики Узбекистан, докторант (PhD)
E-mail: farangizbahodirovna@gmail.com

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПОВЫШЕНИЮ КАЧЕСТВА ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА: ДОКАЗАТЕЛЬНОСТЬ, ИСПОЛНИМОСТЬ И СТРАТЕГИЧЕСКАЯ СОГЛАСОВАННОСТЬ

АННОТАЦИЯ

В статье качество законодательства рассмотрено как интегральная категория, которая не ограничивается юридико-техническим совершенством нормативного текста, а объединяет доказательную обоснованность регуляторного решения, возможность его реального исполнения и согласованность со стратегическими целями государства. Цель статьи состоит в систематизации современных теоретических и институциональных подходов и разработке для Узбекистана прикладной модели, основанной на цикле «стратегия – норма – исполнение – результат». Используются формально-юридический, системно-структурный, сравнительно-правовой, функциональный методы и метод правового моделирования. Установлено, что доказательность требует корректной диагностики проблемы, сравнения нормативных и ненормативных альтернатив и пропорциональной оценки последствий; исполнимость предполагает предварительное проектирование полномочий, ресурсов, процедур, цифровой инфраструктуры, контроля и обжалования; стратегическая согласованность обеспечивает проверяемую связь между нормой, стратегической целью, индикатором и бюджетными возможностями. Предложены паспорт проблемы, матрица альтернатив, шестикомпонентный тест исполнимости, стратегический фильтр, единое регуляторное досье, а также последовательная оценка ex ante, ex durante и ex post. Научная новизна состоит не в воспроизведении общих методологических требований документов ОБСЕ и системы Better Regulation Европейской комиссии, а в их адаптации к условиям Узбекистана и разработке взаимосвязанной модели, включающей обязательные реквизиты паспорта проблемы, шестикомпонентный тест и меморандум исполнимости, двухуровневый стратегический фильтр и единое электронное регуляторное досье.

Ключевые слова: качество законодательства, доказательное нормотворчество, исполнимость, стратегическая согласованность, оценка регулирующего воздействия, стратегический фильтр, профессиональное законопроектирование, регуляторное досье, последующая оценка, цифровая готовность.

FARANGIZ Eshturdieva

Doctoral Researcher (PhD), Leading Research Fellow
of the Institute of Legislation and Legal Policy under
the President of the Republic of Uzbekistan
E-mail: farangizbahodirovna@gmail.com

MODERN APPROACHES TO IMPROVING LEGISLATIVE QUALITY: EVIDENCE, ENFORCEABILITY AND STRATEGIC CONSISTENCY

ANNOTATION

The article examines legislative quality as an integrated category that extends beyond the legal and technical accuracy of a normative text and combines the evidentiary basis of a regulatory decision, its

practical enforceability and its consistency with the strategic objectives of the state. The article aims to systematize contemporary theoretical and institutional approaches and to develop an applied model for Uzbekistan based on the cycle "strategy – norm – implementation – outcome". Formal legal, systemic-structural, comparative legal, functional and legal modelling methods were used. It was found that evidence-based lawmaking requires a reliable diagnosis of the problem, comparison of regulatory and non-regulatory alternatives and proportionate impact assessment. Enforceability requires powers, resources, procedures, digital infrastructure, oversight and appeal mechanisms to be designed before adoption. Strategic consistency requires a verifiable connection between the legal instrument, the strategic objective, performance indicators and budgetary capacity. The article proposes a problem passport, an alternatives matrix, a six-component enforceability test, a strategic filter, a single regulatory dossier and a sequence of ex ante, ex durante and ex post review. The scientific novelty does not lie in restating the general methodological requirements of the European Commission's Better Regulation system and OSCE documents, but in adapting them to Uzbekistan and developing an integrated model comprising mandatory elements of a problem passport, a six-component enforceability test and memorandum, a two-level strategic filter and a single electronic regulatory dossier.

Keywords: legislative quality, evidence-based lawmaking, enforceability, strategic consistency, regulatory impact assessment, strategic filter, professional legislative drafting, regulatory dossier, ex post review, digital readiness.

Huquqiy davlatda qonunchilikning sifati qabul qilingan hujjatlar soni yoki ularning hajmi bilan emas, balki normativ qarorning konstitutsiyaviy qadriyatlariga muvofiqligi, ijtimoiy muammoni hal etish salohiyati, huquq va majburiyatlarni aniq belgilashi, amalda bajarilishi hamda kutilgan natijaga olib kelishi bilan o'lchanadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida Konstitutsiya va qonunlarning ustunligi, inson huquq va erkinliklarining bevosita amal qilishi hamda davlat organlari faoliyatining qonuniylik bilan bog'liqligi mustahkamlangan [1]. Shu sababli qonunchilik sifati yuridik texnika doirasidagi tor vazifa emas, balki konstitutsiyaviy boshqaruv, huquqiy siyosat va davlat taraqqiyotining institutsional shartidir.

Amaldagi "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonun normativ-huquqiy hujjatlarni rejalashtirish, tayyorlash, ekspertizadan o'tkazish, jamoatchilik muhokamasi, tartibga solish ta'sirini baholash, ijroni tashkil etish va huquqiy monitoring mexanizmlarini nazarda tutadi [2]. Mazkur qoidalar huquq ijodkorligini faqat hujjat matnini tuzish emas, balki muammoni aniqlashdan natijani baholashgacha davom etadigan jarayon sifatida tushunish uchun zarur normativ asos yaratadi. Biroq ushbu bosqichlar bir-biridan uzilgan holda amal qilsa, ularning mavjudligi sifatli normativ qarorni avtomatik ravishda ta'minlamaydi.

Zamonaviy xalqaro yondashuvlar ham qonun chiqarish sifatini to'liq siyosat-huquqiy sikl doirasida baholaydi. *YXHT Demokratik institutlar va inson huquqlari bo'yicha byurosi* yaxshi qonunning sifati uni tayyorlash jarayonining dalillarga asoslanganligi, ochiqligi, inklyuzivligi, hisobdorligi, aniqligi va samaradorligi bilan bog'liqligini, baholash esa kun tartibini shakllantirishdan boshlab ijro, monitoring va qayta ko'rib chiqishgacha bo'lgan barcha bosqichlarni qamrab olishi kerakligini qayd etadi [3, B. 15–24, 48–104]. *Yevropa komissiyasining "Better Regulation" tizimi* ham muammoni asoslash, muqobillarni tahlil qilish, maslahatlashuv, ta'sirni baholash, amalga oshirish va baholashni yagona siklga birlashtiradi [4, B. 5–16].

O'zbekistonda tartibga solish ta'sirini baholash instituti keng qo'llanayotgan bo'lsa-da, uning mazmuniy sifati bo'yicha sezilarli zaxiralar mavjud. Adliya vazirligining 2025-yil yakunlari bo'yicha hisobotida 2 385 ta baholash hisoboti taqdim etilgani va tegishli loyihalarni qamrab olish darajasi 99 foizga yetgani ko'rsatilgan. Ayni vaqtda hisobotlarning 72 foizida manfaatdor tomonlar uchun foyda va xarajatlar to'liq hisoblanmagan, 52 foizida tanlangan tartibga solish usuli yetarli asoslanmagan, 47 foizida esa muqobil yechimlar lozim darajada o'rganilmagan [5, B. 6–8, 21–22]. Mazkur holat protseduraning keng qo'llanishi bilan uning tahliliy sifati o'rtasida farq mavjudligini ko'rsatadi.

Muammo shundaki, dalillarga asoslanganlik, ijro etiluvchanlik va strategik muvofiqlik ko'pincha turli ekspertiza yoki kelishuv shakllarida parchalangan holda tekshiriladi. Natijada muammo to'g'ri tashxislangan bo'lsa-da, resurs va protsedurasi yetishmaydigan norma; ijro mexanizmi mavjud bo'lsa-da, strategik ustuvorliklar bilan bog'lanmagan loyiha; yoki strategik maqsadni takrorlaydigan, biroq uning natijasini o'lchash imkonini bermaydigan hujjat yuzaga kelishi mumkin. Tadqiqot gipotezasi shundan iboratki, qonunchilik sifati ushbu uch mezonning oddiy yig'indisi emas, balki ularning o'zaro bog'liq tizimidir: bir mezondagi kritik nuqson hujjatning umumiy sifatini pasaytiradi.

Tahlil natijasida qonunchilik sifati normativ-huquqiy hujjatning konstitutsiyaviy va tizimiy qonuniyligi, ijtimoiy ehtiyojga javob berishi, ilmiy va empirik ma'lumotlar bilan asoslanishi, aniq ifodalanishi, institutsional hamda resurs jihatdan bajarilishi, strategik maqsadlar bilan bog'lanishi va o'lchanadigan ijtimoiy-huquqiy natija berish qobiliyatini birlashtiruvchi kompleks xususiyat sifatida ta'riflandi. *M.Mousmouti* qonun samaradorligini maqsad, normativ mazmun, huquqiy va institutsional kontekst hamda natijalar o'rtasidagi moslik bilan bog'laydi [6, B. 1–27, 175–199]. Mazkur yondashuv qonun matnining ichki aniqligini undan oldingi siyosiy tanlov va undan keyingi ijro bilan bir tizimda ko'rish imkonini beradi.

Qonunchilik sifatining **to'rtta** o'zaro bog'liq darajasi ajratildi. Moddiy darajada norma konstitutsiyaviy qadriyatlar, inson huquqlari, zaruriyat va mutanosiblikka muvofiq bo'lishi kerak. Protsessual darajada qaror dalillar, muqobillar, maslahatlashuv va ekspertiza asosida ishlab chiqiladi. Institutsional darajada vakolat, resurs, ijro tartibi, nazorat va shikoyat mexanizmlari belgilanadi. Natijaviy darajada hujjatning maqsadi indikatorlar orqali o'lchanadi va keyingi baholashga ko'ra norma saqlanadi, o'zgartiriladi yoki bekor qilinadi. Demak, sifatli qonun "mukammal matn" emas, boshqariladigan va tekshiriladigan huquqiy yechimdir.

Dalillarga asoslanganlik normativ qaror muammo haqidagi tekshiriladigan ma'lumotlar, uning sabablari, ta'sir doirasi, amaldagi tartibga solish natijalari, muqobil yechimlar va kutilayotgan oqibatlar tahliliga tayangan holda qabul qilinishini anglatadi. Bu yerda dalil faqat rasmiy statistikadan iborat emas. U ma'muriy ma'lumotlar, sud va huquqni qo'llash amaliyoti, murojaatlar, sotsiologik tadqiqotlar, ilmiy xulosalar, eksperiment natijalari, xarajat va foyda hisoblari hamda manfaatdor guruhlarining asoslantirilgan pozitsiyalarini qamrab oladi. OECD tartibga solish ta'sirini baholashni qaror qabul qilishning dastlabki bosqichida boshlash, muammoni aniq belgilash va tartibga solmaydigan muqobillarni ham ko'rib chiqishni tavsiya etadi [7, B. 14–22, 37–55].

Dalillarga asoslanganlikning birinchi vositasi sifatida **"muammo pasporti"** taklif etildi. Unda tartibga solinayotgan munosabat, muammoning ko'lami, ta'sir qilinayotgan guruhlar, bevosita va tizimli sabablar, amaldagi qonunchilik va huquqni qo'llash holati, statistik hamda ma'muriy ma'lumotlar, bozor yoki institutsional muvaffaqiyatsizlik, shuningdek tartibga solmaslik oqibatlari qayd etiladi. Muammo pasporti loyiha muallifining yechimini oldindan tanlab, keyin unga asos izlash amaliyotini cheklaydi.

Ikkinchi vosita – **"muqobillar matritsasi"**. Unda status quo (tartibga solmasdan qoldirish), amaldagi normalarni yaxshiroq ijro etish, ma'muriy jarayonni soddalashtirish, axborot chorasi, iqtisodiy rag'bat, o'zini o'zi tartibga solish, amaldagi hujjatga o'zgartirish, yangi normativ hujjat va cheklangan huquqiy eksperiment kabi variantlar solishtiriladi. Har bir variant maqsadga erishish darajasi, xarajat, huquqlarga ta'sir, ma'muriy yuk, korrupsiya xavfi, raqamli imkoniyat va qaytaruvchanlik bo'yicha baholanadi. OECDning mutanosiblik prinsipiga ko'ra, tahlil chuqurligi hujjatning kutilayotgan ta'siri va xavfiga mos bo'lishi kerak [8, B. 125–134].

Uchinchi vosita – **mutanosib tartibga solish ta'sirini baholash**. Yuqori ta'sirli loyihalarda iqtisodiy, budjet, raqobat, inson huquqlari, zaif guruhlar, gender tengligi, kichik biznes, hududiy tafovut, korrupsiya, sud va ma'muriy organlar yuklamasi, kadrlar hamda raqamli infratuzilmaga ta'sir chuqur o'rganiladi. Past ta'sirli texnik o'zgartirishlarda soddalashtirilgan baholash qo'llanadi. Bu yondashuv tahlil resurslarini eng katta ijtimoiy va huquqiy oqibat tug'diruvchi qarorlarga yo'naltiradi.

Milliy tadqiqotlarda ham norma ijodkorligining axborot-tahliliy bazasi va "aqli tartibga solish" mexanizmlariga alohida e'tibor qaratilgan. A.Sh.Sodiqov normativ qarorning sifati axborotning to'liqligi,

ishonchliligi, o'z vaqtida taqdim etilishi va qaror tayyorlash bosqichlariga integratsiyasiga bog'liqligini asoslaydi [9]. S.A.Sultonova esa "aqli tartibga solish"ni muammoni tahlil qilish, ta'sirni baholash, manfaatdor tomonlarni jalb etish va natijani monitoring qilish bilan bog'laydi [10]. Ushbu qarashlar daliliy yondashuvni alohida hisobot emas, huquq ijodkorligining ish usuli sifatida tashkil etishni talab qiladi.

Manbaviy yondashuv bilan mualliflik taklifini aniq ajratish zarur. Yevropa komissiyasining Better Regulation tizimi va YXHT hujjatlaridan muammoni belgilash, muqobillarni solishtirish, ta'sirni baholash, ijroni rejalashtirish, tartibga solishni strategik maqsadlar bilan bog'lash hamda keyingi monitoringga doir umumiy metodologik talablar olindi [11, B. 15–24]. Mazkur manbalarda maqolada qo'llanilgan nom va tuzilishdagi "muammo pasporti", "ijro etiluvchanlik memorandum", ikki darajali "strategik filtr" hamda "yagona reguliyator dosye" tayyor institut sifatida nazarda tutilmagan. Muallifning shaxsiy ilmiy taklifi muammo pasportining majburiy rekvizitlarini, ijro etiluvchanlikning olti komponentli testi va memorandum tarkibini, strategik filtrning soddalashtirilgan hamda kengaytirilgan shakllarini ishlab chiqish, shuningdek ushbu vositalarni o'zaro bog'langan yagona elektron dosye modeliga birlashtirishdan iborat.

Ijro etiluvchanlik normaning buyruq shaklida ifodalanganini emas, balki uning adresatlari va ijrochi organlari tomonidan mavjud huquqiy, tashkiliy, moliyaviy, kadrlar va texnologik sharoitlarda bajarilishi mumkinligini anglatadi. Bajarib bo'lmaydigan yoki vakolat va resurs bilan ta'minlanmagan norma selektiv ijro, ortiqcha diskretsiya, korrupsiya xavfi va huquqqa ishonchning pasayishiga olib keladi. Shu bois professional qonun loyihalash siyosiy qarorni matnga ko'chirish emas, uni aniq, kolliziyasiz, protsessual jihatdan to'liq va ijroga tayyor yuridik konstruksiyaga aylantirishdir.

Ijro etiluvchanlikning olti komponenti belgilandi. *Birinchisi* – normativ komponent: adresat, huquq va majburiyat, yuridik fakt, muddat, istisno, javobgarlik va o'tish qoidalari aniq bo'lishi lozim. *Ikkinchisi* – institutsional komponent: vakolatli organ, uning diskretsiya chegarasi va idoralararo hamkorlik tartibi belgilanadi. *Uchinchisi* – resurs komponenti: budget, kadr, vaqt va infratuzilma ehtiyoji hisoblanadi. *To'rtinchisi* – protsessual komponent: ariza, qaror, xabardor qilish, nazorat va shikoyat qilish ketma-ketligi mavjud bo'ladi. *Beshinchisi* – raqamli komponent: ma'lumot manbai, axborot almashinuvi, avtomatlashtirish chegarasi va muqobil oflayn kanal ko'zda tutiladi. *Oltinchisi* – nazorat-natija komponenti: ijro indikator, ma'lumot yig'uvchi subyekt va qayta ko'rib chiqish muddati belgilanadi.

Buyuk Britaniya Office of the Parliamentary Counsel drafting bo'yicha qo'llanmasida normativ matnni o'quvchi uchun imkon qadar tushunarli qilish, huquqiy ta'sirni aniq ifodalash, atamalar va tuzilmani izchil qo'llash professional drafter faoliyatining asosiy vazifasi sifatida ko'rsatiladi [12, B. 1–12]. Sh.X. Fayziev qonun loyihasining sifatini parlamentgacha bo'lgan bosqichda ilmiy, ekspert-tahliliy va tashkiliy jihatdan ta'minlash, qabul qilingan qonunlarning amaliy samaradorligini kuzatib borish zarurligini ta'kidlaydi [13]. Murakkab qonun loyihalarini siyosat tahlilchisi, soha mutaxassisi, iqtisodchi, raqamli arxitektor va professional yurist-drafterdan iborat jamoa tayyorlashi shu sababli maqsadga muvofiq.

2025-yil 10-apreldagi "Qonunlar loyihalarini O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga kiritish va ko'rib chiqish tartibi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi O'RQ–1054-son Qonun qonun loyihalarini tayyorlash va ko'rib chiqish sifatini oshirish, qonunlarning ijtimoiy munosabatlarni to'g'ridan-to'g'ri tartibga solishdagi rolini kuchaytirish hamda ularni amalga oshirish mexanizmlarini aniqlashtirishga qaratilgan [14]. Asosiy huquq, majburiyat, vakolat, cheklov va protsedurani kelgusidagi idoraviy hujjatga qoldirish qonunning real ishlashini kechiktiradi. Shu munosabat bilan har bir loyiha uchun "**ijro etiluvchanlik memorandum**" tuzish taklif etiladi. Memorandumda asosiy normaning ijrochisi, zarur qonunosti hujjati, budget manbasi, kadr va IT ehtiyoji, amalga oshirish muddati, ma'lumot oqimi, nazorat va shikoyat mexanizmi, xavf hamda uni kamaytirish chorasi ko'rsatiladi.

Strategik muvofiqlik normativ-huquqiy hujjatning Konstitutsiya, davlatning uzoq va o'rta muddatli rivojlanish maqsadlari, tarmoq strategiyalari, budget imkoniyatlari va boshqa normativ qarorlar bilan

mazmunan uyg'unligini anglatadi. Uning vazifasi strategik hujjatdagi umumiy maqsadni takrorlash emas, balki maqsad, vosita, mas'ul subyekt, resurs, muddat va natija o'rtasida huquqiy bog'lanish yaratishdir. *OECD* tartibga solish siyosatini hukumatning umumiy maqsadlari bilan bog'lash, muvofiqlashtirilgan institutlar, ta'sirni baholash, ochiq maslahatlashuv va tizimli qayta ko'rib chiqishni yaxlit siyosat sifatida tashkil etishni tavsiya qiladi [15, B. 6–13].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-oktabrdagi "Strategik rejalashtirish va rivojlanish tizimini joriy etish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF–201-son Farmon bilan strategik rejalashtirish va rivojlanish tizimi "maqsad – harakat – natija" zanjiri asosida tashkil etildi va strategik ahamiyatga ega hujjatlarni ishlab chiqish, amalga oshirish hamda baholashning yagona yondashuvlari belgilandi [16]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 29-dekabrdagi "Strategik rejalashtirish va rivojlanish tizimini yangicha yondashuvlar asosida tashkil etish va samarali yo'lga qo'yish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ–394-son qaror strategik rejalashtirish hujjatlarining maqsadli ko'rsatkichlari, monitoringi va baholash mexanizmlarini rivojlantirdi [17]. Mazkur yangiliklar normativ rejalashtirishni strategik boshqaruvdan ajratib bo'lmashligini va qonun loyihasi strategik vazifani qaysi huquqiy instrument hamda qanday indikator orqali amalga oshirishini ko'rsatishi kerakligini anglatadi.

Strategik muvofiqlikni mustaqil sifat mezon sifatida tekshirish uchun ikki darajali strategik filtr taklif etildi. Soddalashtirilgan filtr past ta'sirli yoki texnik loyihalarda strategik manba, maqsad, bog'liq indikator va kolliziya mavjudligini qisqacha tekshiradi. Kengaytirilgan filtr yuqori ta'sirli qonunlarda muammo va strategik maqsad bog'lanishi, normativ hamda non-normativ muqobillar, natija nazariyasi, budjet, institutsional salohiyat, tarmoqlararo ta'sir, inson huquqlari, xavflar, monitoring va ex post baholash rejasini tahlil qiladi.

Filtr natijasi "**strategik muvofiqlik memorandum**"da rasmiylashtiriladi. Unda strategik hujjatning aniq bandi, loyiha orqali erishiladigan natija, indikatorning boshlang'ich va maqsadli qiymati, mas'ul subyekt, resurs manbasi, boshqa hujjatlarga ta'sir va ehtimoliy strategik kolliziya ko'rsatiladi. Shu tariqa strategik muvofiqlik normativ qarorning yuridik kuchini belgilovchi mezon emas, balki uning davlat siyosatidagi maqsadga muvofiqligi va resurslar bilan bog'liqligini tekshiruvchi qo'shimcha mezon sifatida namoyon bo'ladi.

Uch mezonni yagona mexanizmga birlashtirish uchun **normativ-huquqiy loyiha bo'yicha yagona tahliliy hujjatlar majmui (regulyator dosye)** (keyingi o'rinlarda qisqa qilib "dosye" deb ishlatilgan) **modeli** ishlab chiqildi. Dosyega muammo pasporti, strategik muvofiqlik memorandum, muqobillar matritsasi, tartibga solish ta'sirini baholash, moliyaviy hisob-kitob, inson huquqlariga, korrupsiyaga va raqobatga ta'sir xulosalari, jamoatchilik maslahatlashuvi natijalari, yuridik ekspertiza, raqamli tayyorlik testi, ijro etiluvchanlik memorandum va keyingi baholash rejasi kiritiladi. Bir ma'lumotni turli hujjatlarda takrorlash o'rniga, materiallar o'zaro havola va versiyalar tarixi orqali bog'lanishi lozim. Muallif taklifiga ko'ra, dosyeni loyiha tashabbuskori bo'lgan davlat organi shakllantiradi va loyiha tayyorlanishi davomida yangilab boradi, Adliya vazirligi esa uning metodologik to'liqligi hamda belgilangan talablarga muvofiqligini tekshiradi. Dosye yuqori ijtimoiy, huquqiy, budjet yoki tadbirkorlik ta'siriga ega loyihalar uchun majburiy, past ta'sirli texnik loyihalar uchun esa soddalashtirilgan shaklda yuritilishi lozim. U normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiqish va kelishishning yagona elektron tizimida shakllantirilib, loyiha bilan birga ekspertiza hamda kelishuvga taqdim etiladi. Dosye mustaqil normativ-huquqiy hujjat hisoblanmaydi va loyihaga yuridik kuch bermaydi; uning huquqiy ahamiyati loyiha asoslanganligini, zarur baholash va ekspertizalardan o'tganligini tasdiqlovchi majburiy protsessual hujjatlar majmui ekanida namoyon bo'ladi. Majburiy dosye taqdim etilmasa yoki to'liq shakllantirilmasa, loyiha mazmunan rad etilmasdan, ekspertiza yoxud kelishuvga qabul qilinmay, qayta ishlash uchun tashabbuskor organga qaytarilishi taklif etiladi. Dosyening majburiy tarkibi va yuritish tartibi norma ijodkorligi to'g'risidagi qonunchilik hamda tegishli metodik qoidalarda mustahkamlanishi lozim.

Jadval 1

QONUNCHILIK SIFATINI BAHOLASH ARXITEKTURASI

Mezon	Asosiy savol	Majburiy hujjat	Minimal indikator	Vaqt
Dalillarga asoslanganlik	Muammo va vosita dalillar bilan asoslanganmi?	Muammo pasporti, muqobillar, TSTB	Manba, muqobil, xarajat, huquqlarga ta'sir	Ex ante
Ijro etiluvchanlik	Normani kim va qaysi resurs bilan bajaradi?	Ijro etiluvchanlik memorandum	Vakolat, budjet, kadr, IT, nazorat, shikoyat	Ex ante / durante
Strategik muvofiqlik	Norma qaysi strategik natijaga xizmat qiladi?	Strategik muvofiqlik memorandum	Maqsad, indikator, resurs, kolliziya	Ex ante
Natijadorlik	Norma kutilgan o'zgarishni yuzaga keltirdimi?	Monitoring va ex post baholash	Outcome, impact, real xarajat, oqibat	Durante / post

Germaniyaning Digitalcheck amaliyoti yangi huquqiy talablarni dastlabki bosqichdanoq raqamli ijroga mos loyihalash, ma'lumotlarni qayta ishlatish, aniq protsedura va avtomatlashtirish imkoniyatini tekshirishga yo'naltirilgan [18]. O'zbekiston uchun raqamli tayyorlik testi zarur ma'lumot davlatda mavjudligini, idoralararo almashuvning qonuniy va texnik imkoniyatini, fuqarodan takroriy hujjat talab qilinmasligini, avtomatik qaror ustidan inson nazorati va shikoyat mavjudligini, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi hamda muqobil oflayn kanalni tekshirishi lozim.

Baholash uch vaqt nuqtasida amalga oshirilishi kerak. Ex ante bosqichida loyiha qabul qilinishidan oldin muammo, muqobillar, strategik muvofiqlik va ijro tayyorligi tekshiriladi. Ex durante bosqichida hujjat kuchga kirganidan 6–18 oy o'tib dastlabki ijro, ma'muriy yuk, texnik nosozlik va kutilmagan oqibatlar tezkor tahlil qilinadi. Ex post bosqichida esa 3–5 yil ichida natija va ta'sir, maqsadga erishish darajasi, real xarajalar va normani saqlash zarurati baholanadi. *OECD* ex post ko'rib chiqishni tartibga solish siklining doimiy va dalillarga asoslangan qismi sifatida tashkil etishni tavsiya etadi [19, B. 8–20].

Qonunchilik sifatini institutsional baholash uchun sakkiz blokli **milliy indikatorlar tizimi** taklif etiladi:

konstitutsiyaviy va tizimiy muvofiqlik;
strategik muvofiqlik;
daliliy asos;
yuridik aniqlik va drafting;
ochiqlik va ishtirok;
ijro etiluvchanlik;
natijadorlik va barqarorlik;
raqamli tayyorlik.

Har bir blokda protsessual indikatorlar, ya'ni talab etilgan hujjat va tartibning mavjudligi hamda natijaviy indikatorlar, ya'ni real sifat va ta'sir alohida baholanishi zarur.

Masalan, jamoatchilik ishtiroki loyiha portalga joylashtirilgani bilangina emas, maqsadli guruhlarining qamrovi, kelib tushgan mazmunli takliflar, qabul qilingan takliflar ulushi, rad etish asoslarining sifati va loyiha jiddiy o'zgarganda qayta maslahatlashuv o'tkazilgani bilan baholanadi. Huquqiy ekspertiza ham formal xulosa mavjudligi bilan emas, aniqlangan muammo va takliflarning yakuniy matnga ta'siri bilan o'lchanishi kerak. A.A.Xo'janazarov huquqiy ekspertizaning nazariy mazmunini qonuniylik, tizimiylik, ilmiy asoslanganlik va normativ qaror oqibatlarini oldindan aniqlash bilan bog'laydi [20, B. 9–18].

Olingan natijalar qonunchilik sifati nazariyasida uchta muhim xulosani ilgari suradi:

Birinchidan, sifat normativ matnning ichki xususiyati emas, balki butun siyosat-huquqiy siklning natijasidir. Yaxshi yozilgan norma noto'g'ri tashxisga tayansa samarasiz, to'g'ri maqsadga yo'naltirilgan norma resurs va protsedurasiz bo'lsa deklarativ, yaxshi ijro qilinadigan norma strategik jihatdan parokanda bo'lsa, davlat siyosatining umumiy samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Ikkinchidan, dalillarga asoslanganlik “raqamlar hukmronligi” degani emas. Huquqiy qarorlar konstitutsiyaviy qadriyatlar va inson huquqlari bilan chegaralanadi. Xarajat va foyda tahlili inson sha’ni, tenglik yoki odil sudlovni oddiy monetar birlikka keltira olmaydi. Daliliy tahlil normativ tanlovni avtomatik belgilamaydi; u qarorning ochiq, mantiqiy, tekshiriladigan va hisobdor bo’lishini ta’minlaydi. Yakuniy tanlovda miqdoriy ma’lumot, sifat tadqiqoti, huquqiy ekspertiza va konstitutsiyaviy mezonlar birgalikda qo’llanadi.

Uchinchidan, strategik muvofiqlik huquqiy iyerarxiyani almashtirmaydi. Strategik hujjat qonundan yuqori yuridik kuchga ega emas; normativ-huquqiy hujjatning qonuniyligi Konstitutsiya, qonun va vakolat qoidalari bilan belgilanadi. Strategik filtrning vazifasi hujjatning yuridik kuchini emas, uning davlat siyosatidagi maqsadga muvofiqligi, budjet va institutsional imkoniyatlar bilan bog’liqligi hamda boshqa islohotlar bilan uyg’unligini tekshirishdir. Qonuniylik va strategik muvofiqlik bir-birini to’ldiruvchi, biroq alohida mezonlar bo’lib qoladi.

Taklif etilgan $Q = (D \times I \times S)^{1/3}$ modeli diagnostik xususiyatga ega. D, I va S ko’rsatkichlarini amaliy ballarga aylantirishda subyektivlik xavfi mavjud. Uni kamaytirish uchun indikatorlar aniq operatsionlashtirilishi, baholovchi har bir ballni dalil bilan asoslashi, metodologik nazorat va e’tiroz bildirish mexanizmi mavjud bo’lishi kerak. Indeks normativ qarorni avtomatik qabul qilish yoki rad etish vositasi emas, balki loyihadagi zaif bo’g’inni aniqlashga xizmat qiluvchi tahliliy vosita bo’ladi.

Normativ-huquqiy loyiha bo’yicha yagona tahliliy hujjatlar majmui (yagona regulyator dosye) ma’muriy yukni oshirishi mumkin degan e’tiroz barcha loyihalarga bir xil hajmdagi tahlil talab qilinganda asosli bo’ladi. Mutanosiblik prinsipi ushbu xavfni kamaytiradi: yuqori ijtimoiy, budjet yoki huquqiy ta’sirga ega qonunlar to’liq dosye, past ta’sirli texnik o’zgartirishlar soddalashtirilgan chek-list asosida ko’rib chiqiladi. Soddalashtirilgan tartib tahlilning yo’qligi emas, uning loyiha xavfi va ta’siriga mos hajmidir.

Institutsional nuqtai nazardan modelning muvaffaqiyati loyiha ishlab chiquvchi idora o’z ishini faqat o’zi baholashi bilan cheklanmasligiga bog’liq. Yuqori ta’sirli loyihalar bo’yicha metodologik sifat nazorati, zarur hollarda mustaqil ekspert paneli va parlament bosqichida regulyator dosyeni tekshirish imkoniyati bo’lishi kerak. Biroq tashqi nazorat loyiha muallifining birlamchi javobgarligini almashtirmaydi: muammoni isbotlash va tanlangan yechimni asoslash majburiyati tashabbuskor organda qoladi.

Raqamlashtirish ham ikki xil natija berishi mumkin. Mavjud formal jarayon elektron shaklga ko’chirilsa, tezlik oshadi, lekin tahlil sifati o’zgarmaydi. Sifatli raqamli transformatsiya platformaning dalil manbalarini bog’lash, hujjat versiyalarini solishtirish, strategik indikator va budjet ma’lumotlari bilan integratsiya, kolliziyalarni aniqlash, jamoatchilik takliflari izini ko’rsatish va ex post ma’lumotlarini dastlabki maqsad bilan taqqoslash imkonini berishini talab qiladi.

O’zbekiston uchun modelni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq. Dastlab metodologik hujjatlar, namunaviy memorandum va indikatorlar ishlab chiqiladi. Keyingi bosqichda ijtimoiy, budjet yoki biznesga ta’siri yuqori bo’lgan qonun loyihalarida pilot sinov o’tkaziladi. So’ng natijalar asosida normativ talablar aniqlashtirilib, raqamli platforma va professional kadrlar tayyorlash tizimi bilan barcha yuqori ta’sirli loyihalarga tatbiq etiladi. Kelgusi tadqiqotlarda indikatorlarning og’irlik koeffitsiyentlari empirik ma’lumotlar asosida sinovdan o’tkazilishi lozim.

Qonunchilik sifatining zamonaviy mazmuni normativ matnning yuridik aniqligi va tizimlilikidan boshlanadi, ammo ular bilan tugamaydi. Sifatli normativ qaror aniq muammo va tekshiriladigan dalillarga tayanishi, muqobil vositalar orasidan asoslangan holda tanlanishi, konstitutsiyaviy qadriyatlar va strategik maqsadlar bilan muvofiq bo’lishi, vakolat, resurs, protsedura va raqamli infratuzilma bilan ta’minlanishi hamda o’lchanadigan natijaga ega bo’lishi kerak.

Tadqiqot dalillarga asoslanganlik, ijro etiluvchanlik va strategik muvofiqlikni bir-biridan ajralgan ekspertiza yo’nalishlari emas, yagona sifat tizimining o’zaro bog’liq elementlari sifatida asoslash imkonini berdi. “Eng zaif bo’g’in” tamoyiliga ko’ra, ushbu mezonlarning biridagi kritik nuqson umumiy qonunchilik sifatini pasaytiradi. Baholash tizimi formal hujjatlar mavjudligini emas, ularning normativ tanlov va real natijaga ta’sirini o’lchashi zarur.

O'zbekiston qonun ijodkorligi amaliyoti uchun muammo pasporti, muqobillar matritsasi, mutanosib TSTB, strategik muvofiqlik va ijro etiluvchanlik memorandumlarini yagona regulyator dosyeda birlashtirish; yuqori ta'sirli loyihalar uchun professional drafterlar va mustaqil metodologik nazoratni ta'minlash; raqamli tayyorlik testini joriy etish; ex ante baholashni ex durante va ex post baholash bilan bog'lash; qonunchilik sifati bo'yicha protsessual va natijaviy indikatorlardan iborat milliy tizimni shakllantirish taklif etiladi.

Taklif etilgan "strategiya – norma – ijro – natija" modeli normativ-huquqiy hujjatni davlat siyosatining yakuniy mahsuli emas, balki strategik maqsadni ijtimoiy-huquqiy natijaga aylantiruvchi tekshiriladigan mexanizm sifatida talqin etadi. Ushbu yondashuv qabul qilinayotgan hujjatlar sonidan ularning sifati, barqarorligi, prognoz qilinishi va inson hayotiga real ta'sirini ustuvor qo'yishga xizmat qiladi.

IQTIBOSLAR/CHOCKI/REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 30.04.2023. URL: <https://lex.uz/docs/-6445145>
2. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 20-apreldagi O'RQ-682-son "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonuni. URL: <https://lex.uz/docs/-5378966>
3. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Guidelines on Democratic Lawmaking for Better Laws. – Warsaw: OSCE/ODIHR, 2023. – 183 p. URL: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/a/3/558321_3.pdf
4. European Commission. Better Regulation Guidelines. Commission Staff Working Document SWD(2021) 305 final. Brussels, 2021. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2021-11/swd2021_305_en.pdf
5. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. Qonunchilik hujjatlari va ular loyihalarining tartibga solish ta'sirini baholash tizimi holati: 2025-yillik hisobot. – Toshkent, 2025. URL: https://back.minjust.uz/media/document/008459dc-bf6c-4772-bcd6-ddb9bbf95d1d/TSTB_yillik_axborot_2025.pdf
6. Mousmouti M. Designing Effective Legislation. – Cheltenham; Northampton: Edward Elgar Publishing, 2019. – 224 p. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781788118231>
7. OECD. Regulatory Impact Assessment: OECD Best Practice Principles for Regulatory Policy. – Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://doi.org/10.1787/7a9638cb-en>
8. OECD. OECD Regulatory Policy Outlook 2025. – Paris: OECD Publishing, 2025. URL: <https://doi.org/10.1787/56b60e39->
9. Sodiqov A.Sh. Norma ijodkorligini axborot bilan ta'minlashning huquqiy asoslari (Legal foundations of information support for rulemaking): yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2021. – 50 b.
10. Sultonova S.A. Norma ijodkorligida "aqli tartibga solish" modelini qo'llashning nazariy-huquqiy masalalari (Theoretical and legal issues of applying the smart regulation model in rulemaking): yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2021. – 51 b.
11. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Guidelines on Democratic Lawmaking for Better Laws. – Warsaw: OSCE/ODIHR, 2023. – 183 p. URL: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/a/3/558321_3.pdf
12. Office of the Parliamentary Counsel. Drafting Guidance. – London: Cabinet Office, 2024. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/660407d091a320001a82b06b/2024.03.19.Drafting-guidance.pdf>
13. Fayziev Sh.X. Qonun ijodkorligi jarayonini takomillashtirish: milliy va xorijiy tajriba: monografiya. – Toshkent: Milliy huquqiy axborot markazi, 2020. – 240 b. ISBN 978-9943-5622-0-2. URL: <https://short-url.cc/1Bir6>
14. O'zbekiston Respublikasining 2025-yil 10-apreldagi O'RQ-1054-son "Qonunlar loyihalarini O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga kiritish va ko'rib chiqish tartibi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi Qonuni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-7470108>
15. OECD. Recommendation of the Council on Regulatory Policy and Governance. – Paris: OECD Publishing, 2012. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264209022-en>
16. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-oktabrdagi PF-201-son "Strategik rejalashtirish va rivojlanish tizimini joriy etish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-7806403>
17. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 29-dekabrdagi PQ-394-son "Strategik rejalashtirish va rivojlanish tizimini yangicha yondashuvlar asosida tashkil etish va samarali yo'lga qo'yish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-7962933>

18. Bundesministerium des Innern und für Heimat; Nationaler Normenkontrollrat. Digitalcheck für Gesetze. 2023. URL: https://www.normenkontrollrat.bund.de/Webs/NKR/DE/weniger-buerokratie-und-besseres-recht/digitalcheck/digitalcheck_node.html
19. OECD. Reviewing the Stock of Regulation: OECD Best Practice Principles for Regulatory Policy. – Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://doi.org/10.1787/1a8f33bc-en>
20. Xo'janazarov A.A. "Huquqiy ekspertiza" institutining nazariy jihatleri (Theoretical aspects of the institute of legal expertise) // Yurist axborotnomasi – Вестник юриста – Lawyer Herald. – 2021. – № 1. – В. 9–18. URL: <https://www.yuristjournal.uz/index.php/lawyer-herald/article/view/162/135>.

YURIST AXBOROTNOMASI
4-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА
HOMEPI 4

LAWYER HERALD
ISSUE 4

ISSN 2181-9416
DOI JURNAL: 10.34920/2181-9416/2026/4
2026-YIL